

Det åpenbare

eller: Deconstructing Harry

av Kjetil Sletteland

Harry hvem?

Harry Potter, selvfølgelig. Når *Prosopopeia* skal lage et nummer med dekonstruksjon og «all-alderlitteratur» (som redaksjonen feilaktig hevder er «et bedre uttrykk enn barnelitteratur») som tema, er det åpenbart at Harry Potter må være med: Ingen barnebokserie har vært like populær, og få barnebøker blir i like stor grad også lest av voksne. Det har vokst opp en milliardindustri rundt bøkene, og J. K. Rowling er verdens best betalte forfatter – ikke minst siden bøkene filmatiseres, og at varemerket Harry Potter lisensieres bort til produsenter av leketøy, dataspill og kullsyreholdige leskedrikker (det siste til store protester fra fansen, mens kun noen få bekymrede foreldre brydde seg om at Mattel markedsførte vibrerende sopelimer av plast – og da var det ikke *mangelen* på underholdningsverdi de reagerte på, for å si det sånn). Av sideproduktene er filmene stort sett middelmådige, spillene av varierende kvalitet, og mange av lekene kunne like gjerne ha vært forsøkt solgt med andre logoer, sannsynligvis uten suksess. Mange av dem bærer også preg av å være lite annet enn reklame for varemerket Harry Potter (eid av Warner Bros. etter at de kjøpte filmrettighetene), og som kjedereaksjon av markedsføring skiller Potter seg lite fra Spice Girls, Pokémon, Kaptein Sabeltann og det meste ellers innen moderne kommersiell barnekultur.

Bøkene blir likevel stadig lest og likt av mange voksne (men også hatet, forbudt og brent av andre voksne, iallfall i enkelte kristne miljøer). Serien markedsføres da også på andre måter overfor voksne enn overfor barn. Den er så populær at nesten enhver hendelse relatert til bøkene og forfatteren kan få mediedekning, enten som økonomiske nyheter når for eksempel en ny utgivelse slår alle tidligere opplagsrekorder og setter Amazon.com og postvesenet sin infrastruktur på prøve, eller som sladderstoff til avisenes kultursider. Mediedekning er heller ikke vanskelig å få når AOL Time Warner har interesse av det. Men Harry Potter som romanperson lar seg lett skille fra Harry Potter som varemerke og kommersiell melkegris, så markedsføringen er ikke påtrengende når man leser romanene. De inneholder ikke mye sublimert kjøpetrang; bøkene viser faktisk tydelig en anti-

kommersiell holdning, særlig i skildringene av Harrys første antagonister (det finnes mange av dem), som dessverre er fosterfamilien hans. Det er via denne familien Harry introduseres i første bok, *Harry Potter and the Philosopher's Stone* (1997).

Familien Dursley, som er Harrys tante, onkel og fetter, er en ganske vanlig engelsk forstadsfamilie. De er aggressivt normale, fantasiløse og smålige, men for dumme til å forstå at de gjennom undertrykkelsen av Harry Potter og «abnormaliteten» hans fremstår som temmelig groteske: Harrys fetter Dudley er så bortskjemt at han trenger to rom for å få plass til alle tingene sine, mens Harry må sove i et skap under trappen og gå med Dudleys gamle klær. Behandlingen grunner selvsagt i de beste intensjoner, og i Englands pedagogiske tradisjon som Vernon Dursley sammenfatter med «probably nothing a good beating wouldn't have cured»: De ønsker å gjøre Harry normal. I utgangspunktet er det som vending bort fra repressiv normalitet, at overgangen til den magiske underverdenen – og til fantasien, skjønt bøkene har lite med allegorisk metafiksjon å gjøre – får sin frigjørende kraft. Dermed skulle det være antydnet at serien kan fungere som virkelighetsflukt, men det betyr heldigvis ikke at Harry og leserne hensettes til et utopisk lykkeland der folk er snille med hverandre og alle problemer løses ved hjelp av tryllekunstner.

Den magiske delen av England er omtrent like preget av undertrykkelse, klasseskille og rigide og arbitrære regler som den umagiske delen, men her blir Harry stort sett akseptert som han er. Han er til og med berømt, og det viser seg at de fleste unge trollmenn og hekser kjenner Harrys historie bedre enn han kjenner den selv. Harry vet ikke at han er trollmann før han på 11-årsdagen endelig får innkallelse til Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry, den engelske kostskolen for unge trollmenn og hekser. Det er her mesteparten av handlingen i bøkene foregår, med et nytt eventyr, og en bok, for hvert skoleår. Skolen bestemmer altså både seriens struktur og Harrys livsløp, som også følger skoleårenes kvasi-sykliske gang, med tomrom i sommerferiene hjemme hos familien Dursley, før neste skoleår begynner med nye utfordringer. Det er imidlertid ikke skolen som står i sentrum i romanene, men Harry selv.

Overgangen fra å være innesperret og utstøtt til å være fri og privilegert gjør ham litt selvsentrert, uten at han kan bebreides for det selv. Harry er i utgangspunktet en ganske beskjeden fyr som aldri har ønsket oppmerksomhet, og som heller ikke har mange positive erfaringer knyttet til det. Berømmelsen hans har samme årsak som at han er foreldreløs: Den onde trollmannen Voldemort drepte foreldrene hans, men klarte av en eller annen grunn ikke å drepe Harry, og mistet selv mer eller mindre livet i forsøket. Det er altså en berømmelse han godt kunne ha vært foruten, og som heller ikke får ham til å fremstå som bortskjemt på noen måte. Nesten alle Harrys privilegier

kommer med (eller av) ulemper, noe som er med på både å drive fortellingen fremover og å gjøre ham til en svært sympatisk fyr som det er lett å identifisere seg med og leve seg inn i – og da fremstår han selvsagt ikke som et barnelitteraturens dydsmønster, beregnet på å oppdra barn til å være snille og lydige. Tvert imot: Han er et *voksent* dydsmønster, med vekt på de klassiske dydene mot og kløkt. Likevel har han et barns sinn, og møter et barns problemer – i tillegg til å måtte kjempe mot Voldemort, som stadig forsøker å komme tilbake til makten. Han er hissig og egenrådig, også når det strider mot fornuft (som ellers er representert ved skolevenninnen Hermione Granger) – en holdning som nesten garantert må føre til eventyr. Harry Potter er en person de fleste barn nok kunne ønske å være, og mange voksne sikkert kunne ønske en gang å ha vært. Ellers er han såpass svakt karakterisert – ytre kjennetegn som å være liten, tynn og mørkhåret med briller og arr i pannen lar seg lett ignorere, om det i det hele tatt er nødvendig – at det er lett både å leve seg inn i og å *projisere* seg inn i ham.

Dermed er Harry noe for enhver, og det viser seg tydelig i de vidt forskjellige karakteristikker han har blitt tildelt: Han kan være en form for kristusfigur, globaliseringsmotstander, homoerotisk ikon, aseksuell *queer*, marxistisk forbilde, gammeldags aristokratisk helt – eller, for voksne som har lagt merke til Harry Potters forføreriske kraft, og som av den grunn føler for å ta avstand fra ham, en satanisk okkultist, neokonservativ kapitalist, eller bare en uskikkelig unge. Ikke alle tolkningene er like gode (Potter er åpenbart verken Jesus, kapitalist eller homse), men mangfoldet av dem tyder på at en lesning av serien ofte sier mer om leseren enn om bøkene eller hovedpersonen i dem. Så også i dette tilfellet: Forfatteren av denne artikkelen er liten, tynn og mørkhåret, med briller og arr i pannen, men ikke modig eller kløktig. Lesningen oppholder seg derfor stort sett ved overflaten.

Det åpenbare

Det kan virke som om Harry Potter forholder seg antitetisk til det overfladiske, utvendige eller åpenbare: Dursley-familien, som bokstavelig talt har rommet ham som sin egen motsetning, er ikke bare brutale undertrykkere, de er også urokkelige forkjempere for normalitet og viktigheten av å holde en plettfri fasade og en grønn og nyklippet gressplen. Dessuten er den magiske underverdenen så godt som usynlig for umagiske *muggles* (eller gomper, som de dessverre kalles på norsk). Både handlegaten Diagon Alley og jernbanespor 9¼ på King's Cross finnes skjult midt iblant Londons vanlige menneskemylder, uten at noen legger merke til det. De magiske stedene er dels gjemt bak ting som synes å være ordinære, dels er de forhekset så alminnelige folk ignorerer

dem.

Adskillelsen mellom magiske og umagiske mennesker er nesten total. Selv en trollmann med forkjærlighet for *muggles*, som faren til Harrys bestevenn Ron Weasley, fremstår som temmelig ubehjelpelige i møte med ordinære umagiske gjenstander som hverdagsklær (hekser og trollmenn går naturligvis i kappe) og engelsk valuta (pengene som benyttes blant magiske folk har tre myntenheter: galleon, sølvsgd og knut. En galleon er 17 sigder, og en sigd er 29 knut). Forholdet mellom de to samfunnene ordnes av et massivt magisk byråkrati (*the Ministry of Magic*), som i tillegg til å skrive regler for handel med heksegryter og flygende tepper har som viktigste oppgave å holde umagiske mennesker uvitende – de ville jo ellers forlange magiske løsninger på alskens trivielle problemer. Magiministeriet skal altså gjøre livet til hekser og trollmenn lettere ved å holde unna visse typer arbeidsoppdrag, og sysselsetter selvfølgelig en ganske stor andel av den magiske befolkningen med dette. Det som er ment å skulle skille magisk fra umagisk, er grunnlaget for en parodisk gjentakelse av noen av de mer irriterende sidene ved det borgerlige demokratiet, men uten demokratiets maktfordeling: Magiministeren Cornelius Fudge fungerer tidvis som dommer, aktor og etterforsker, og ignorerer helst fakta om de truer hans posisjon. Magi er ingen garanti mot korrupsjon, og organisatoriske problemer lar seg heller ikke trylle bort. Det magiske byråkratiet belønner udugelighet og meningsløst karrièrejag. I de senere bøkene viser dette seg gjennom streberen Percy Weasley (Rons bror) sin stigning mot maktens lavere bakketopper gjennom skriving av rapporter og idiotiske lovforslag, mens faren hans arbeider med litt mer fornuftige ting for luselønn i et annet departement.

Magiministeriet har neppe noen *nyttig* sosial eller politisk funksjon. Det skaper ikke økonomisk utjevning og beskytter i liten grad innbyggerne i England. Til gjengjeld håndhever det loven – mest iherdig når det er skadelig og basert på en feilaktig dom. Det er utenkelig at et slikt byråkratisk monster kan få liv av et samfunn som ikke har behov for det, og det har ikke et lite samfunn som behersker magi. Magiministeriet eksisterer nok først og fremst av narrative årsaker: Når Harry ikke lenger kan holdes nede av Vernon Dursley i Privet Drive, må en annen autoritet være til hinder for ham for å opprettholde spenningen i fortellingen. Typisk nok overtar staten etter familiefaren – i økende grad utover i serien ettersom Harry blir eldre og mer selvstendig. Til tross for forflytningen fra den *overfladiske* Dursley-familien til den magiske *underverdenen*, har det ikke skjedd noen inversjon, verken av oppvekstfortellingen eller av samfunnets maktforhold. Det magiske samfunnet er ikke annet enn en mangelfull avspeiling av England, selv om det ikke har økonomiske eller historiske forutsetninger for å være det. Likevel blir det skildret som *bedre* enn gompesamfunnet – en underlig form for narsissisme.

Hogwarts er en ganske vanlig engelsk kostskole, om enn med uvanlige fag. Her lærer barna nyttige ting som å transfigurere pinnsvin om til nåleputer. Undervisningen foregår på tradisjonelt vis, med pugg av det som kan pugges, stilskriving over hvilket som helst emne, og praktisk arbeid. Også undervisningen er til en viss grad en avspeiling av det umagiske England: Elikserer har erstattet kjemi, transfigurasjon har erstattet sløyd og håndarbeid, gymnastikk foregår på sopelime, og magisk historie er faktisk allment oppfattet som irrelevant (med unntak av de tilfellene når den forteller om gjenstander som finnes fremdeles). Det er vanskeligere å finne umagiske ekvivalenter for studier av trylleformler og forsvar mot svartekunster.

Tilhørighet

Skolen er ellers ganske autoritær. Dyktighet og hjelpsomhet blir belønnet, mens regelbrudd og obsternasig oppførsel blir straffet – kollektivt: Elevene på Hogwarts er delt inn i fire hus, og huset kan tjene eller miste poeng på bakgrunn av den enkeltes adferd (dette er ikke uvanlig i britiske skoler). Huset med flest poeng ved skoleårets slutt, vinner huspokalen som bevis på sin uovertruffenhet. Formålet med hus-systemet er både å dyrke lagånd og å effektivisere disiplineringen, og det lykkes med det første. Vår helt demonstrerer imidlertid årlig at litt uskikkelighet lønner seg, når huset han tilhører får lagt til de siste bonuspoengene etter nok et vellykket eventyr.

Hvilket hus elevene plasseres i er ikke tilfeldig. Første skoledag sorteres elevene av en magisk hatt som kan lese tankene og de mentale egenskapene til den som har den på – en slags intelligenstest, altså – og blir plassert i det huset som passer best: Gryffindor for de modige, Ravenclaw for de kløktige, Hufflepuff for de uten nevneverdige egenskaper (eller rettere sagt: Huset vektlegger rettferdighet og lojalitet, men siden det også *er* rettferdig, godtar det mye rart) og Slytherin for de ambisiøse. Harry havner i Gryffindor sammen med den nye vennen Ron og den fremtidige venninnen Hermione. De tre får sin mot-konstellasjon i Slytherin, bestående av den ufysiske pappagutten Draco Malfoy og de endimensjonale bøllene Crabbe og Goyle. I dette tilfellet er motsetningene mer reelle enn i forholdet mellom muggles og magiske: Slytherin har hatt en lei tendens til å pumpe ut trollmenn og hekser som støtter Voldemort (som også i sin tid var av samme hus), og Malfoy & Co er ikke noe unntak. Det er vanlig å bli fiendtlig innstilt til den som vil drepe deg.

Likevel er sorteringshatten i tvil om Harry passer best i Slytherin eller Gryffindor. Han har evnene som skal til for å lykkes begge steder, men velger selv hvor han vil høre til – ikke hos Slytherin. Grunnen til dette ligger selvfølgelig hos Voldemort. Årsaken til Voldemorts ønske om å drepe Harry ligger i en gammel spådom, som først blir kjent i den femte boken, *Harry Potter and the Order of the Phoenix*. Det artige med denne spådommen er at den like gjerne kunne ha handlet om den mindre talentfulle Gryffindor-eleven Neville Longbottom, men at Voldemort valgte Harry. Harrys valg er altså determinert av den ondes valg.

Skolens rektor og seriens fremste voksne protagonist, professor Dumbledore, mener likevel at det nettopp er i valgene Harry skiller seg fra Voldemort: «It is our choices, Harry, that show what we truly are, far more than our abilities.» Men Harrys viktigste valg kan ikke kalles *frie*. De er heller ikke etiske. Harry Potters moralske univers er ikke delt opp i gode og onde handlinger, men i gode og onde mennesker. Moral dreier seg om tilhørighet. Interessant nok dreier *umoral* seg mest om tilhørighet dyrket til det ekstreme – en slags magisk rasisme, der barn av muggles blir foraktet uansett egne evner.

Harrys tilhørighet er ellers i utgangspunktet ukjent for ham selv. Han kjenner ikke sine biologiske foreldre, og visste som nevnt ikke at han var trollmann før på sin 11-årsdag. Dette er viktig både som tema i hele serien, og som spenningsskapende element i Potters personlighet. Etter hvert som han vokser opp, blir han også – gjennom samtaler, bilder og andre personers minner (ved hjelp av et magisk kar som kan lagre hukommelse) – kjent med sitt opphav, og forstår dermed bedre sin nåværende plass i verden. Denne er i svært stor grad basert på familie – både fiendskap, utseende, evner og lynne går i arv – også når det gjelder andre mennesker. Men det finnes unntak, som Harrys gudfar Sirius Black – et ensomt lyspunkt i en mørk slekt. Han ble mer eller mindre adoptert av Harrys besteforeldre i sin ungdom, etter at han røk uklar med sine biologiske foreldre. Genetisk opphav er altså ikke *fullstendig* formende, men det er såpass dominerende at hovedpersonenes antirasisme (som også er forårsaket av deres antagonister i Slytherin) dels blir undergravd av bøkens biologosentriske menneskebilde. Det skal dog sies at dette bildet kun kommer frem når leseren inntar en distansert holdning som romanene ikke legger opp til. Det er kun én person som står i sentrum for serien, og det er Harry. Han er også mer enn bare et narrativt midtpunkt.

Historien, verden og Harry

Bøkene har hovedsakelig et historisk spenn over omtrent syv år (forutsatt at også de to neste bøkene tar for seg ett skoleår hver), men det finnes også noen tilbakeblikk til før Harry ble født. I *Harry Potter and the Chamber of Secrets* er det en forhekset dagbok som tar Harry med 50 år tilbake i tid, til tiden før Tom Marvolo Riddle hadde tatt konsekvensen av at navnet hans var et anagram for «I am Lord Voldemort». Riddle bruker minnet fra fortiden til å lokke Harry til mysteriekammeret – via omveier som sannsynligvis burde ha tatt livet av ham – for å slå av en prat (han har i mellomtiden brukt boken til å skaffe seg en slags kropp), og deretter drepe ham på jamesbondsk manér, med en basilisk. Harry var jo uunngåelig en del av den 16 år gamle Riddles fremtid, som hans nemesis, og etter gjenoppstandelsen også hans samtidige.

Det er kanskje et tegn på Harrys storhet at han har relevans også nesten 40 år før han ble født. Eller kanskje det heller tyder på at den verden som fremstilles i romanserien ikke er så mye større enn dens hovedperson. Alt som hender eller har hendt er forbundet med Harry, enten direkte, eller via familien eller Voldemort (og det er selvsagt han som er årsaken til mye av dette). Selve historiens gang, i romanenes relativt korte tidsperspektiv, synes som en veksling mellom Voldemort og Harry, men uten at den så langt i serien har fått til å danne en dialektisk syntese – og uten at konflikten de to imellom får noen *direkte* sosiale konsekvenser. Når Voldemort endelig har kommet tilbake i levende fysisk form på slutten av den fjerde boken, *Harry Potter and the Goblet of Fire*, er magiministeriets viktigste tiltak å sørge for at Harry ikke blir hørt eller tatt seriøst som eneste levende øyevitne, så de slipper å bli brydd av folk som krever reell handling. Naturligvis er tiltakene mot Harry mer enn en smule overdrevne, med svertkampanjer i pressen, mulig drapsforsøk, falske kriminelle anklager og et dels vellykket kuppforsøk på Hogwarts. Det er ikke egentlig Harry som er selvsentrert; han *er* sentrum for både romanene og nesten hele det magiske England som er beskrevet i dem. Trolldommens verden sirkler om Harry, og det før han har blitt skikkelig kjent med seg selv.

Bøkene kan likevel ikke sies å gi en rent egosentrisk (og dermed infantil) fremstilling av verden. De krever tross alt innlevelse fra leserens side, om enn i liten grad av Harry. Harry møter ikke mange perspektiver som skiller seg fra hans eget uten at de er fiendtlige, og når han omsider gjør det (det forekommer lite av slikt før i den femte boken) oppfører han seg slett ikke modent. Selv om han har kjempet mot troll, en basilisk, Voldemort, etc., får han ikke til å gjennomføre et stevnemøte med skjønnheten Cho, og han takler dårlig at Ron blir prefekt på Gryffindor – i det første tilfellet på grunn av manglende forståelse for den andre, i det andre tilfellet fordi han føler seg forbigått når

han for en gangs skyld ikke er midtpunktet. Men disse hendelsene ser ikke ut til å ha noen innvirkning på fortellingen – deres funksjon er å vise Harrys forvirrede barnlig-pubertale sinnstilstand når han er 15 år. Leseren vil i disse tilfellene måtte være på et høyere emosjonelt modenhetsnivå enn hovedpersonen; innlevelsen vil samtidig være både differensiering fra og regresjon til Harrys nivå, og gjerne også litt lengre tilbake.

Barnelitteratur: en genre

Nå burde det gå an å genrefeste Harry Potter-bøkene: Dette er barnelitteratur. Om «all-alderlitteratur» skal være et *bedre* uttrykk, må bøkene kunne leses også på voksnes premisser. Det får dem imidlertid til å fremstå som umodne og klossete – som også barn gjør, om det stilles for store krav til dem. På den annen side leser ikke barn på voksnes premisser, og de tenker heller ikke på samme måten, verken strukturelt eller representasjonelt. For eksempel vil det som for en voksen enten er et bilde på familiær idyll, en påminnelse om at det må ryddes, eller rent konkret en rad med stoler som står med ryggene inn mot et bord, og med puter, klær og pappkartonger mellom beina og laken og duker hengende ned på gulvet der noen har veltet en skål med Honnikorn, for et barn ganske enkelt være en hytte.

Dette betyr ikke (selv om man gjerne skulle tro det) at barn er tilhengere av en katastrofeområdets estetikk, der hærverk og forsøpling inngår som nødvendige symbolske byggesteiner når «Det norske hus» skal parodieres. For barnet som leker er det ikke tingene det lekes med som er viktigst, men selve det *å leke*. *Hvordan* en gjenstand blir representert i leken har ikke på langt nær så stor betydning som faktumet *at* den er representert. Harry Potter-bøkene tar dette seriøst, og lar lekeren lese uten avbrytelser av pinlige meta-refleksjoner, sosial realisme og annen voksen staffasje.

Men hvorfor leses Harry Potter av voksne? Å være voksen er en alvorlig tilstand, som kun kan kureres av død eller demens. Kanskje svaret er at Harry Potter lindrer.